
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2.09-311.21(477)

DOI 10.31654/2520-6966-2026-28F-114-5-12

Александренко В. В.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
uri1972@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0028-910X>

Андрушенко А. О.

здобувач освіти 1 курсу магістратури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
andrushenkoanna2112@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-0713-3947>

Специфіка моделювання національної ідентичності у п'ятикнижжі Мирослава Дочинця «Триб»

У статті досліджено структуру циклу «Триб» («Многі літа. Благі літа», «Вічник», «Світован», «Синій зошит», «Розрада-гора») та доведено, що національна ідентичність у прозі автора є цілісною духовною сутністю, яка базується на зв'язку людини з рідною землею та моральними імперативами. Виявлено ключову роль нарративної стратегії «ми-нараці» (колективного оповідача), яка маркує належність героїв до національної спільноти в часи історичних випробувань (на прикладі бою на Красному полі) та зближує позиції оповідача й читача в контексті духовного наставництва. З'ясовано, що автентичний образ героя-українця (Андрія Ворона) моделюється через синкретизм трьох чинників: природного середовища Карпат, фольклорних елементів (легенд, прислів'їв) та історичної правдоподібності. Природні компоненти (гори, річки) визначено як філософські символи тривалості роду й життєвої стійкості.

Ключові слова: національна ідентичність, художнє моделювання, колективна нарація, карпатський локальний текст, духовні цінності.

Постановка проблеми. Національна ідентичність – одна з центральних проблем гуманітарної риторики, що стосується історичної пам'яті, культурних традицій, духовних цінностей та світогляду народу.

Художня література має особливе значення у формуванні та представленні національної ідентичності, ілюструючи, які духовні переживання має нація, як вона сприймає свою моральну ідеологію та своє уявлення про місце людини у світі. Українська література ХХ і ХХІ століть стає важливим простором для осмислення національного буття, коли історична пам'ять, філософія життя та духовні традиції народу втілюються разом із такою ідеєю. Одним із напрямів сучасної літературної традиції, де філософські роздуми про людську цивілізацію та духовність особистості, а також звернення до національних культурних джерел природно сходяться, є твори Мирослава Дочинця. Ці теми стають ще більш виразними у його п'ятикнижжі «Триб», де автор через систему образів героїв, духовне керівництво, народну мудрість та звернення до традиційної культури створює специфічну культурну модель національної ідентичності. Ця книга становить цілісне художнє полотно, проте кожна з її п'яти частин – «Многії літа. Благії літа», «Вічник», «Світован», «Синій зошит» та «Розрада-гора» – указує на те, що національна ідентичність є не лише історичною чи культурною груповою належністю, але й духовною сутністю суб'єкта, що характеризується індивідуальністю та ґрунтується на відносинах людини з її країною, традицією та моральними цінностями. Попри зростання інтересу до творчості письменника, проблема літературознавчого осмислення національної ідентичності в його прозі залишається недостатньо дослідженою, що зумовлює актуальність звернення до аналізу художньої концепції національного буття в п'ятикнижжі «Триб».

Сучасне літературознавство досліджує творчість українського автора Мирослава Дочинця та його внесок у літературу. Зокрема, у дисертації Олени Іщенко «Проза Мирослава Дочинця: проблематика та поетика» широко вивчено та проаналізовано проблеми та поетика прози, її виклики, домінуюча тематика, елементи форми, пропонувані читачеві, що створює цілісну картину творчого доробку письменника. Інші науковці також зацікавлені в деяких аспектах художнього світу письменника. Зокрема, Володимир Криворучко в праці «Європейська людина в прозі Мирослава Дочинця» розглядає духовні пошуки персонажів, їхні шляхи до самопізнання та власного розуміння світу. У другій статті («Рецепція ідей Григорія Сковороди у творчості Мирослава Дочинця: аспект хронотопу») науковець досліджує, як філософські ідеї Григорія Сковороди вплинули на художній світ прози письменника, зокрема щодо форми просторово-часових координат творів.

Однією з характерних особливостей прозових творів Мирослава Дочинця є застосування колективної нарації, або так званої «ми-

нарації», коли оповідач сприймає себе як частину народу. Такий прийом часто вживають для опису історичних подій, у яких безпосередньо брали участь герої, що згадують своє минуле. Зокрема, у романі «Вічник. Сповідь на перевалі духу» Андрій Ворон рефлексує над епізодом бою на Красному полі: «Що ми, діти, до цього виділи, що знали? Може, ми й знали, гуртуючи рої в Хусті, що на тому притисянському полі приспіє вмирати. Але не знали, що се буде так. <...> Чуєш, Карпатська Україно, не суди нас, слабих і невмілих. Ми ще не знали, як жити, а вже мусили вчитися вмирати за тебе» [2, с. 7–8]. Уживання множинного «ми» у нарації дозволяє показати героїв як частину спільноти, що долає випробування, а також підкреслює їхню національну свідомість і приналежність до роду та історії. Колективна нарація водночас включає філософські та екзистенційні роздуми, що формують духовну та моральну позицію персонажів.

Ще однією рисою є відсутність дистанції між оповідачем і читачем. Навіть якщо події відбувалися в минулому, персонажі перебувають у психологічному просторі, близькому до читача, що створює ефект духовного наставництва. У романах М. Дочинця літні оповідачі виконують роль мудрих наставників, що дає змогу сучасному читачеві співпереживати та засвоювати морально-етичні уроки.

У творах автора герої постають носіями духовності та моральних принципів, що визначають їхнє ставлення до світу та взаємодію з іншими людьми. Центральний персонаж роману «Вічник» Андрій Ворон демонструє здатність зберігати внутрішню свободу, духовну стійкість і життєву мудрість, навіть коли зовнішні обставини вимагають боротьби та виживання. Його досвід показує, що національна ідентичність пов'язана не лише з належністю до певного регіону, а й із засвоєнням моральних норм, які визначають спосіб життя та взаємини з іншими людьми. Вічник формує систему універсальних правил поведінки, що стають орієнтирами для життя: «Зустрів людину – порадуй її. Бодай теплим поглядом. І сам зігрієшся. Не треба нікого судити з гори. Сам піднімайся на гору. Височини ще більше вивищують достойного і показують нікчемність нікчемного. [...] Не гріши! Не бреш! Не зраджуй! Не бійся! І не буде серце боліти» [2, с. 263–264]. Ці поради поєднують у собі життєву простоту та глибокий філософський сенс, формуючи образ героя, який служить моделлю для читача і водночас репрезентує національну мудрість. Його життєві настанови включають любов до України, терпіння, внутрішню свободу і радість буття навіть у складних обставинах: «Жива округина в лоні гір, піщинка в морській мушлі, – я викохував тут у собі перл безсмертної душі.

Упосліджений світом і покинутий людьми, замкнений в кам'яній коморі Природи, знайшов я свободу волі і радість ширяння духу» [2, с. 63].

Через це духовні цінності Вічника і його моральні орієнтири стають ключовим засобом формування національної ідентичності в прозі М. Дочинця. Через них читач знайомиться з уявленням про ідеального українця, який поєднує любов до рідної землі, внутрішню стійкість і повагу до інших, що підкреслює особливості культурної самобутності регіону та народу.

У творах п'ятикнижжя «Триб» Мирослава Дочинця яскраво й самобутньо проявляється національний колорит, що експлікується через унікальні гірські пейзажі, водну артерію регіону та питомі звичаєві традиції героїв. Центральні персонажі циклу постають не просто резидентами певного географічного простору, а типовими мешканцями Карпатського регіону, чие світовідчуття, ментальність, характер і духовні орієнтири закладалися й викристалізовувалися безпосередньо серед гір. Природне середовище в художньому світі письменника трансформується із суто дескриптивного тла чи панорамного фону на активний етнотворчий чинник. Воно безпосередньо моделює архітектоніку внутрішнього світу особистості, визначаючи її ціннісні доміанти та етнічне самоусвідомлення. Карпатський ландшафт виступає своєрідною матрицею, яка програмує в персонажах тривкість до життєвих випробувань і прагнення до внутрішньої свободи.

Природні елементи в текстовій тканині п'ятикнижжя стабільні у своєму архетипному та символічному навантаженні. Зокрема, гори уособлюють сакральну основу рідного дому, непорушну вертикаль духу та першопочаток буття, стаючи місцем символічного народження оновленої людини. Водночас річки та потічки символізують невинну життєву енергію, неперервну спадкоємність поколінь та динамічну мудрість роду, що здатна оминати будь-які історичні перешкоди й гострі кути. Зазначена символіка увиразнює нерозривний екокультурний і метафізичний зв'язок людини з рідною землею та її духовною спадщиною. Людина й природа в прозі М. Дочинця перебувають у стані абсолютного синкретизму, де руйнування природного середовища є тотожним руйнації національного коду.

Особливе концептуальне значення в структурі текстів мають фольклорні елементи – локальні легенди, народні прислів'я, приказки, апокрифічні оповіді та автентичні співанки. Вони інтегруються в оповідь не як зовнішня етнографічна декорація, а як живий комунікативний інструмент, через який персонажі змалечку канонізують і засвоюють базові морально-етичні імперативи. Завдяки такому етнофольклорному насиченню сучасний читач отримує змогу декодувати національну

ідентичність у її питомому історико-культурному контексті, відчуваючи глибинне коріння української ментальності.

Важливим теоретичним підґрунтям для розуміння цієї взаємодії є спостереження дослідників сучасної прози. Як зазначає літературознавець Л. Горболіс, народні традиції та фольклорні мікросвіти «мають важливе значення у формуванні екологічної культури головного героя твору» [1, с. 124–132]. У контексті п'ятикнижжя «Триб» ця екологічна культура переростає у філософію натурфілософського кордоцентризму, де збереження природного довкілля Карпат безпосередньо корелює із захистом моральних кордонів української нації. Автор демонструє, що ідентичність тримається на живому фольклорному слові та відчутті ритму рідної природи, які в сукупності захищають етнос від асиміляції та духовного знеособлення.

Національна ідентичність у романному п'ятикнижжі Мирослава Дочинця «Триб» формується через складне, багаторівневе поєднання природного середовища, культурних традицій та фольклорних мотивів. Це робить художній образ героя-українця художньо переконливим, психологічно зрозумілим і внутрішньо близьким для сучасного реципієнта. Водночас карпатська природа, величні гори, стрімкі річки та звичаєві ритуали не лише збагачують естетичну площину наративу, а й слугують фундаментальним тлом для регенерації та відтворення реальних історичних подій і прототипів. Через ці компоненти автор експлікує виняткові моральні, вольові та духовні якості своїх персонажів у часи глобальних суспільних катаклізмів. Саме завдяки таким історично й культурно обґрунтованим деталям художні образи набувають особливої життєвої автентичності, а читач отримує унікальну можливість безпосередньо спостерігати за процесами генезису та гартування національної свідомості в конкретно-історичних вимірах ХХ століття.

Ключові герої аналізованих творів автор створює на основі реальних біографічних фактів та верифікованих історичних прототипів. Найяскравішим прикладом такого моделювання є образ карпатського мудреця Андрія Ворона, який має реальне підґрунтя, що суттєво підсилює правдоподібність сюжетних ліній п'ятикнижжя та дозволяє з максимальною точністю передати суперечливий дух епохи. Письменник майстерно інтегрує в художню тканину згадки про доленосні для українського державотворення події, зокрема жертвовну боротьбу за Карпатську Україну та трагічний, але героїчний бій на Красному полі.

Історичні хронотопи в прозі М. Дочинця перестають бути сухою хронікою минулого; вони трансформуються в простір екзистенційного

вибору. Через реалістичні деталі воєнного й повоєнного побуту, засланих та поневірянь автор конструє типи героїв-носіїв засадничих національних цінностей. Ці постаті гармонійно поєднують у собі безумовну любов до рідної землі, феноменальну моральну стійкість перед обличчям тоталітарних репресій та глибоку духовну зрілість. Історія в текстах п'ятикнижжя «Триб» виступає не деструктивною силою, що нищить людину, а суворим чинником ініціації, який змушує українця віднайти тривалі опори всередині власної душі.

Як зазначає дослідниця О. Іщенко, специфіка наративної структури та образної системи в прозі письменника дозволяє перекодувати індивідуальний досвід конкретної людини у загальнонаціональний міф [4, с. 16–19]. Прототип у руках М. Дочинця проходить шлях художнього узагальнення – від реальної закарпатської особистості до архетипного образу українського Кордоцентризму й Софійності. Біографічні факти трансформуються в художню філософію виживання етносу, де кожен історичний удар долається через повернення до духовних витоків.

Таким чином, синкретичне поєднання автентичного природного середовища, скарбниці фольклору та об'єктивних історичних прототипів дозволяє автору сформувані цілісний, художньо довершений образ героя-українця. Цей характер постає духовно та морально зрілим, інтелектуально незалежним, глибоко прив'язаним до геопоетичного простору рідного краю та національних традицій. Він є не пасивним об'єктом історичного процесу, а активним суб'єктом збереження та трансляції національної ідентичності для майбутніх поколінь.

Висновки. Аналіз п'ятикнижжя Мирослава Дочинця виявляє, що автор свідомо формує образ героя-українця через комплексну взаємодію культурного, природного та історичного контексту. У творах «Многії літа. Благії літа», «Вічник», «Світован», «Синій зошит», «Розрада-гора» наративні стратегії дозволяють показати, як герої осмислюють свою належність до роду та народу, не обмежуючись лише зовнішніми обставинами. Особливу роль у рецепції національної ідентичності відіграє використання колективної перспективи нарації та реалістичних прототипів, що створює ефект присутності читача в історичних подіях і дозволяє глибше відчувати моральні та духовні цінності персонажів. Через опору на фольклорні мотиви, символіку природного середовища та культурні традиції М. Дочинець формує образи героїв, які поєднують у собі особистісну мудрість і національну свідомість. Такий підхід показує, що літературну рецепцію національної ідентичності в його прозі формують не лише сюжетні події, а

психологічна глибина, моральна зрілість і духовна інтеграція персонажів у рідний культурний простір.

Отже, п'ятикнижжя М. Дочинця можна розглядати як системне відтворення національної ідентичності, де герої одночасно є носіями історії, культурних традицій та моральних принципів. Цей літературний досвід створює для читача унікальну можливість усвідомити національну самотність крізь призму внутрішнього світу персонажів та художньої реалістичності творів.

Література

1. Горболіс Л. Екокультурний вектор образу головного героя роману Мирослава Дочинця «Горянин». Філологічні трактати. 2017. Т. 9. № 2. С. 124–132.

2. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачєво: Карпатська вежа, 2013. 280 с.

3. Іщенко О. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2020. Т. 31 (70), № 2, ч. 2. С. 110–115.

4. Іщенко, О. Специфіка наративу в романах Мирослава Дочинця. *Науковий вісник МГУ. Серія: Філологія*. 43. 2019. С. 16–19.

5. Криворучко В. «Європейська» людина у прозі Мирослава Дочинця. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72), № 4, спецвипуск. С. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/10>.

6. Криворучко В. Рецепція ідей Григорія Сковороди у творчості Мирослава Дочинця: аспект хронотопу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 57. С. 155–158.

References

1. Horbolis, L. (2017). *Ekokulturnyi vektor obrazu holovnoho heroia romanu Myroslava Dochynetsia "Horianyn"* [Eco-Cultural Vector of the Main Character's Image in Myroslav Dochynets' novel "Horianyn"]. *Filolohichni Traktaty – Philological Treatises*, Vol. 9 (2), pp.124–132. [in Ukrainian].

2. Dochynets, M. (2013). *Vichnyk. Spovid na perevali dukhu* [Vichnyk. Confession on the Pass of Spirit]. *Karpartska Vezha – Carpatian Tower*. [in Ukrainian].

3. Ishchenko, O. (2020). *Proza Myroslava Dochynetsia: problematyka i poetyka* [Prose of Myroslav Dochynets: Problems and Poetics]. *Vcheni Zapysky Tavriiskoho Natsionalnoho Universytetu Imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka - Scholarly Notes of the V. I. Vernadskyi Tavria National University. Series: Philology. Journalism*, Vol. 31(70), No.2, Part 2, pp. 110–115. [in Ukrainian].

4. Ishchenko, O. (2019). *Spetsyfika naratyvu v romanakh Myroslava Dochynetsia* [Specificity of Narrative in Novels by Myroslav Dochynets]. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Seria: Filolohiia - Scientific*

Bulletin of International Humanitarian University. Series: Philology, 43(1), pp. 16–19. [in Ukrainian].

5. Kryvoruchko, V. (2022). "Yevropeiska" liudyna u prozi Myroslava Dochyntsia ["European" Man in Myroslav Dochyntets' Prose]. *Vcheni Zapysky TNU Imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka - Scholarly Notes of V. I. Vernadsky Tavria National University. Series: Philology. Journalism*, Vol. 33(72), No. 4 (Spec. iss.), pp. 62–66. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.spec/10> [in Ukrainian].

6. Kryvoruchko, V. (2022). *Retseptsii idei Hryhoriia Skovorody u tvorchosti Myroslava Dochyntsia: aspekt khronotopu* [Reception of Hryhoriia Skovoroda's Ideas in Myroslav Dochyntets' Works: the Aspect of Chronotope]. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Seria: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*. No. 57, pp. 155–158. [in Ukrainian].

Aleksandrenko, V. V.

PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature of Drahomanov Ukrainian State University
uri1972@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0028-910X>

Andrushenko, A. O.

First-year Master's degree student of Drahomanov Ukrainian State University
andrushenkoanna2112@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-0713-3947>

Specifics of Modeling National Identity in Myroslav Dochyntets' Pentalogy "Tryb"

The paper examines the structure of the "Tryb" cycle ("Many Years. Good Years", "Vichnyk", "Svitovan", "The Blue Notebook", "Rozrada-Hora"). It is proved that national identity in the author's prose is a holistic spiritual entity based on the connection of a person with their native land and moral imperatives (pp. 1, 3). The key role of the narrative strategy of "we-narration" (collective narrator) is revealed. It marks the characters' belonging to the national community during historical trials (by the example of the battle on Krasne Pole) and bridges the gap between the narrator and the reader in the context of spiritual mentorship. It is established that the authentic image of the Ukrainian hero (Andrii Voron) is modeled through the syncretism of three factors: the natural environment of the Carpathians, folklore elements (legends, proverbs), and historical plausibility. Natural components (mountains, rivers) are defined as philosophical symbols of family continuity and vital resilience.

Key words: national identity, artistic modeling, collective narration, Carpathian local text, spiritual values.